

Hullámegyenlet

1
IX

$$(\partial_t^2 - \partial_x^2) \varphi(x,t) = 0$$

$$\textcircled{1} \text{ Síkhullám: } \varphi = e^{i(\ell x - \omega t)} \rightarrow |\ell| = |\omega| \rightarrow \text{sebesség} = \pm 1$$

$$\textcircled{2} \text{ Haladó hullám: } \varphi(x,t) = f(x-vt) \rightarrow v^2 f'' - f'' = 0 \rightarrow v^2 = 1 \rightarrow v = \pm 1$$

$$\textcircled{3} (\partial_t^2 - \partial_x^2) = (\partial_t + \partial_x)(\partial_t - \partial_x), \quad \begin{cases} (\partial_t + \partial_x)\varphi = 0 \\ (\partial_t - \partial_x)\varphi = 0 \end{cases} \quad \left. \begin{array}{l} (\partial_t^2 - \partial_x^2)\varphi = 0 \\ \varphi = f(x-t) + g(x+t) \end{array} \right\}$$

\textcircled{4} Kezdeti-érték probléma:

$$(\partial_t^2 - \partial_x^2)\varphi = 0, \quad \varphi(0,x) = F(x), \quad \varphi_t(0,x) = G(x) \quad (F(x) = G(x) = 0, \text{ ha } |x| \gg 1)$$

Feladat. Mennyi f, g , ha $\varphi(t,x) = f(x-t) + g(x+t)$?

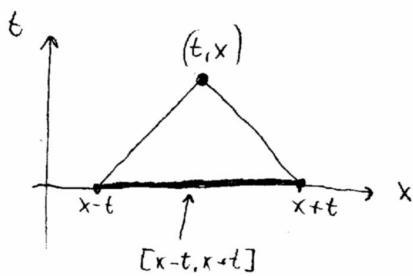
Megoldás:

$$\begin{aligned} f(x) + g(x) &= F(x) \\ -f'(x) + g'(x) &= G(x) \\ -f(x) + g(x) &= \int_{-\infty}^x G(y) dy \end{aligned} \quad \left. \begin{array}{l} f(x) = \frac{1}{2} [F(x) + \int_{-\infty}^x G(y) dy] \\ g(x) = \frac{1}{2} [F(x) - \int_{-\infty}^x G(y) dy] \end{array} \right\}$$

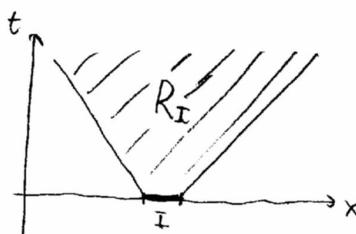
f, g megoldás $\rightarrow f+c, g-c$
is megoldás

Tehát:

$$\begin{aligned} \varphi(t,x) &= f(x-t) + g(x+t) = \frac{1}{2} \left[F(x-t) - \int_{-\infty}^{x-t} G(y) dy \right] + \frac{1}{2} \left[F(x+t) + \int_{-\infty}^{x+t} G(y) dy \right] \\ &= \frac{1}{2} [F(x-t) + F(x+t)] + \int_{x-t}^{x+t} G(y) dy = \frac{1}{2} [\varphi(0, x-t) + \varphi(0, x+t)] + \frac{1}{2} \int_{x-t}^{x+t} \dot{\varphi}(0, y) dy \end{aligned}$$

$\varphi(t,x)$ csak az
 $I = [x-t, x+t]$ intervallumon
levő, $\varphi, \dot{\varphi}$ adatoktól függ.

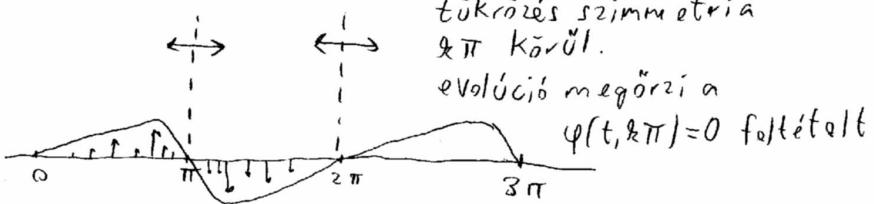
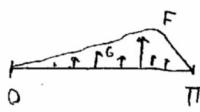
A kezdeti feltétel I-n csak az
 R_I régióban levő pontoknál
befolyásolja φ értékét.

Kifeszített hár rezgése

2
IX

$$\partial_t^2 \varphi - \partial_x^2 \varphi = 0, \quad \varphi(0, x) = F(x), \quad \dot{\varphi}(0, x) = G(x), \quad \varphi(t, 0) = \varphi(t, \pi) = 0$$

Megoldás 1.

Megoldás 2. Fourier sor (szinuszt.)

$$\varphi(t, x) = f_n(t) \cdot \sin(nx) \rightarrow \ddot{f}_n(t) = -n^2 f_n(t) \rightarrow f_n(t) = c_n \cdot \cos(nt) + s_n \cdot \sin(nt)$$

$$\text{Szinuszt: } F(x) = \sum_{n=1}^{\infty} \hat{F}_n \sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx), \quad \hat{F}_n = \left(\sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx), F(x) \right) = \int_0^\pi \sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx) F(x) dx$$

$$G(x) = \sum_{n=1}^{\infty} \hat{G}_n \sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx), \quad \hat{G}_n = \left(\sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx), G(x) \right) = \int_0^\pi \sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx) G(x) dx$$

$$\text{Ha } \varphi(t, x) = \sum_{n=1}^{\infty} [c_n \cdot \cos(nt) + s_n \cdot \sin(nt)] \cdot \sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx)$$

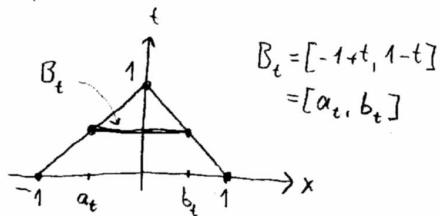
$$\dot{\varphi}(t, x) = \sum_{n=1}^{\infty} [-nc_n \sin(nt) + ns_n \cos(nt)] \cdot \sqrt{\frac{2}{\pi}} \cos(nx), \quad \text{akkor}$$

$$c_n = \hat{F}_n, \quad s_n = \frac{\hat{G}_n}{n}, \quad \text{tehát } \varphi(t, x) = \sum_{n=1}^{\infty} \left(\hat{F}_n \cos(nt) + \frac{\hat{G}_n}{n} \sin(nt) \right) \sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx)$$

Térjedési sebesség

$$\varphi(t, x) = \frac{1}{2} \left[\varphi(0, x-t) + \varphi(0, x+t) + \int_{x-t}^{x+t} \dot{\varphi}(0, y) dy \right], \quad \text{így } \varphi(t, x) \text{ csak}$$

$\varphi(0, x), \dot{\varphi}(0, x)$ -nek az $[x-t, x+t]$ intervallumban folytattuk értékeitől függ.

Tétel: Legyen $\varphi(0, x) = \dot{\varphi}(0, x)$, ha $x \in [-1, 1]$.

Ekkor $\varphi(t, x) = 0$, ha $x \in B_t$.

Bizonyítás:

$$\text{Legyen } E(t) = \frac{1}{2} \int_{B_t} \varphi_t^2 + \varphi_x^2 dx. \quad \text{Ekkor}$$

$$\frac{d}{dt} E(t) = \int_{B_t} \varphi_t \cdot \varphi_{tt} + \varphi_x \cdot \varphi_{xt} dx - \frac{1}{2} \left[(\varphi_t^2(t, a_t) + \varphi_x^2(t, a_t)) + (\varphi_t^2(t, b_t) + \varphi_x^2(t, b_t)) \right]$$

$$\underbrace{\partial_x(\varphi_x \varphi_t)}_{=0} = \varphi_x \cdot \varphi_{xt} + \varphi_{xx} \varphi_t$$

$$\int_{B_t} \varphi_t \cdot (\varphi_{tt} - \varphi_{xx}) + \partial_x(\varphi_x \varphi_t) dx = \int_{B_t} \varphi_t \cdot (\varphi_{tt} - \varphi_{xx}) dx + [\varphi_x(t, b_t) \cdot \varphi_t(t, b_t) - \varphi_x(t, a_t) \cdot \varphi_t(t, a_t)]$$

$$\begin{aligned} \frac{d}{dt} E(t) &= -\frac{1}{2} (\varphi_t^2(t, a_t) + \varphi_x^2(t, a_t)) + [\varphi_x(t, b_t) \cdot \varphi_t(t, b_t) - \varphi_x(t, a_t) \cdot \varphi_t(t, a_t)] - \frac{1}{2} (\varphi_t^2(t, b_t) + \varphi_x^2(t, b_t)) \\ &= -\frac{1}{2} [(\varphi_t(t, a_t) - \varphi_x(t, a_t))^2 + (\varphi_t(t, b_t) + \varphi_x(t, b_t))^2] \leq 0. \end{aligned}$$

Mivel $E(t) \geq 0$, $E(0) = 0$, így $E(t) = 0$.

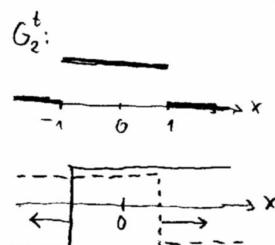
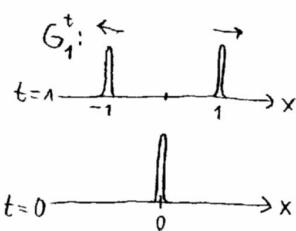
Megjegyzés: $\rho = (\varphi_t^2 + \varphi_x^2) \cdot \frac{1}{2}$: energy density, $j = -\varphi_x \varphi_t$ energy density current

$$\frac{\partial \rho}{\partial t} + \operatorname{div} j = 0, \quad (\varphi_{tt} \cdot \varphi_t + \varphi_{xt} \cdot \varphi_x) - \partial_x(\varphi_x \varphi_t) = (\varphi_{tt} \cdot \varphi_t + \varphi_{xt} \cdot \varphi_x) - (\varphi_{xx} \varphi_t + \varphi_x \varphi_{xt})$$

Kontinuitási egyenlet $\rightarrow \frac{d}{dt} \int_{-\infty}^{\infty} \rho(t, x) dx = 0$ $\underbrace{\varphi_t(\varphi_{tt} - \varphi_{xx})}_{=0} = 0$

Megjegyzés: $\varphi(0, x) = F(x)$, $\dot{\varphi}(0, x) = V(x)$, $\varphi(t, x) = (G_1^t * F)(x) + (G_2^t * V)(x)$,

$$\text{ahol } G_1^t(x) = \frac{1}{2} (\delta(x+t) + \delta(x-t)), \quad G_2^t(x) = \frac{1}{2} \chi_{[-t, t]}(x)$$

Karakterisztikus függvény:
 $\chi(x) = 1$, ha $x \in [-t, t]$,
0 annyit

Karakterisztika

4

Hol specifikálható a keretbeli feltétele egy PDE-nek?

Példa: transport egyenlet: $\partial_t \psi(t, x) + \partial_x \psi(t, x) = 0 \rightarrow \psi(t, x) = f(x-t)$

$$\psi(0, x) = f_1(x) \text{ O.K.}$$

$$\psi(1/3 x, x) = f_2(x) \text{ O.K.}$$

$$\psi(x, x) = f_3(x) \text{ Nem jól, mivel } \psi(x, x) = f(0) \neq f_3(x)$$

Hogyan olvasható ez le a PDE-bölcse?

L : lin. diff. op: $L = \sum_{|\alpha| \leq k} \alpha_\alpha \partial^\alpha \rightarrow$ karakterisztikus forma:

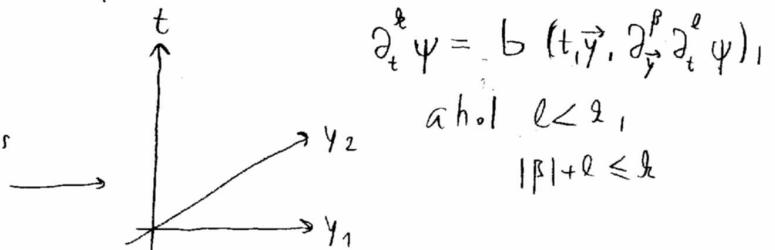
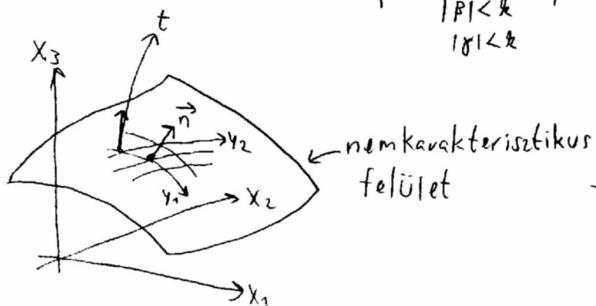
$$X_L(\vec{x}, \vec{p}) = \sum_{|\alpha| = k} \alpha_\alpha (\vec{x}) \vec{p}^\alpha$$

(multiindex jelölés: $\partial^{(1,2,5)} = \partial_{x_1}^1 \partial_{x_2}^2 \partial_{x_3}^5$, $\underbrace{(7,6,8)}_{\vec{p}}^{(1,2,5)} = 7^1 \cdot 6^2 \cdot 8^5$)

\vec{p} karakterisztikus vektora L -nek az \vec{x} pontban, ha $X'_L(\vec{x}, \vec{p}) = 0$.

Egy (hiper)felület karakterisztikus, ha a normálvektora minden pontban karakterisztikus vektor. Ha pedig sehol sem a felületen, akkor a felület nem karakterisztikus.

Motiváció: $L\psi + \sum_{|\beta| < k} \alpha_\beta (\vec{x}) \partial^\beta \psi = 0$

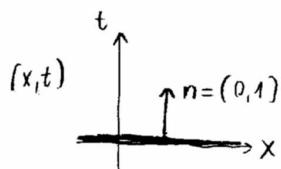

Cauchy-Kowalevskii: $b, \psi(0, \vec{y})$, $l < k$
analitikus \rightarrow lokálisan létezik
analitikus megoldás

Példák:

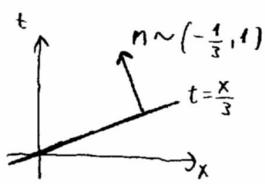
5
IX

$$\textcircled{1} \quad (\partial_t + \partial_x) \varphi = 0, \quad L = 1 \cdot \partial_t + 1 \cdot \partial_x, \quad X_L((x,t), (p_1, p_2)) = 1 \cdot p_1 + 1 \cdot p_2$$

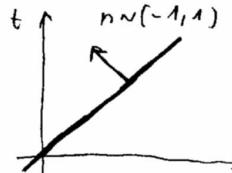

$$X_L((x,t), (0,1)) = 1 \cdot 0 + 1 \cdot 1 \neq 0$$

nem karakterisztikus felület

$$X_L((x,t), (-\frac{1}{3}, 1)) = 1 \cdot (-\frac{1}{3}) + 1 \cdot 1 \neq 0$$

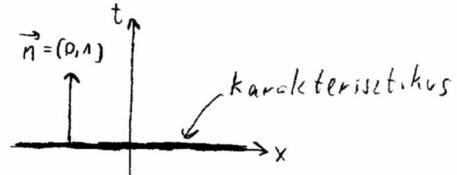
$$X_L((x,t), (-1, 1)) = 1 \cdot (-1) + 1 \cdot 1 = 0$$

karakterisztikus felület, nem biztos, hogy a kezdeti feltétel megadható rajta

$$\textcircled{2} \quad \partial_t \varphi = \partial_{xx} \varphi, \quad \partial_{xx} \varphi = \partial_t \varphi, \quad L = [\partial_x, \partial_t] \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \partial_x \\ \partial_t \end{bmatrix}, \quad X_L((x,t), (p_1, p_2)) = \begin{bmatrix} p_1, p_2 \\ 0, 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} p_1 \\ p_2 \end{bmatrix}$$

$$(p_1, p_2) \text{ karakterisztikus} \iff p_1^2 = 0, \quad \vec{p} = (0, p_2)$$

karakterisztikus felület: $\vec{n} \sim (0, 1)$

Probléma lehet, ha φ és $\varphi_t - t$ a $t=0$ karakterisztikus felületen adjuk meg.

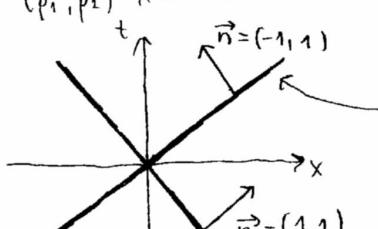
① ha $\varphi(x,0)$ adott, akkor $\dot{\varphi}(x,0) = \partial_{xx} \varphi(x,0)$, tehát nem adható meg totállegesen.

② viszont tipikusan $\varphi(x,0)$ adott, a PDE megoldása csak $t > 0$ -ra létezik, \rightarrow
nem analitikus t -ben.

③
nem karakterisztikus A (lokálisan) analitikusan megoldható
 $\varphi_t = \varphi_{xx}$, $\varphi(0,t) = f(t)$, $\varphi_x(0,t) = g(t)$ kezdeti feltétel szinte sosem fordul elő.

$$\textcircled{3} \quad \partial_{tt} \varphi = \partial_{xx} \varphi, \quad (\partial_{xx} - \partial_{tt}) \varphi = 0, \quad L = [\partial_x, \partial_t] \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \partial_x \\ \partial_t \end{bmatrix}, \quad X_L((x,t), (p_1, p_2)) = \begin{bmatrix} p_1, p_2 \\ 0, -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} p_1 \\ p_2 \end{bmatrix}$$

$$(p_1, p_2) \text{ karakterisztikus} \iff p_1^2 - p_2^2 = 0 \iff |p_1| = |p_2|$$

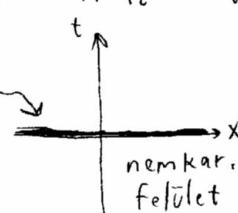

illetéles kezdeti feltétel:

$$\varphi(x,x) = f(x), \quad -1 \cdot \varphi'_x(x,x) + 1 \cdot \varphi'_t(x,x) = g(x)$$

legális kezdeti feltétel:

$$\varphi(x,0) = f(x), \quad \varphi'_t(x,0) = g(x)$$

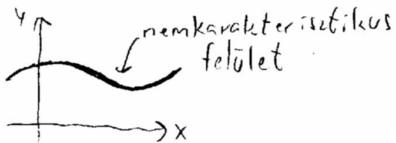

nem kar.
felület

$$(4) (\partial_{xx} + \partial_{yy}) \psi(x,y) = 0$$

$$L = [\partial_x \ \partial_y] \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \partial_x \\ \partial_y \end{bmatrix} \quad X_L((x,y), (p_1, p_2)) = [p_1 \ p_2] \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} p_1 \\ p_2 \end{bmatrix} = p_1^2 + p_2^2$$

$p_1^2 + p_2^2 > 0$, ha $\vec{p} \neq \vec{0}$, nincs nemtrivialis karakterisztikus vektor, bármely felület nem karakterisztikus.

6 IX

Megjegyzés:

$\partial_t - \partial_{xx}$ parabolikus

$\partial_t^2 - \partial_x^2$ hiperbolikus operátorok

$\partial_x^2 + \partial_y^2$ elliptikus

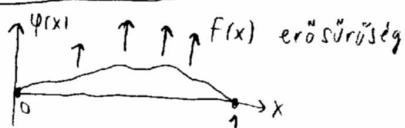
ezek tipikus előfordulásai:

parabolikus
hiperbolikus } evolúciós egyenletek $\xrightarrow{\infty}$ terjedési sebesség

elliptikus : statikai problémák

Variációs számítás

Példa:

erőegyenosság: $\varphi''(x) = -f(x)$

$$\varphi(0) = \varphi(1) = 0$$

hossznövekedés:

$$\sqrt{\Delta x^2 + \varphi'^2 \Delta x^2} - \sqrt{\Delta x} \approx \Delta x \cdot \frac{1}{2} (\varphi')^2, \quad \text{ha } \varphi' \approx 0. \quad (\text{hiszen } \sqrt{1+x} \approx 1 + \frac{1}{2} x)$$

7
IX

Energia változás:

$$E[\varphi] = \int_0^1 \frac{1}{2} \left(\frac{d\varphi}{dx} \right)^2 - f(x) \varphi(x) dx$$

Két ekvivalens feladat:

① Old meg: $\varphi''(x) = -f(x), \varphi(0) = \varphi(1) = 0$

② Minimalizálj $E[\varphi] = \int_0^1 \frac{1}{2} \left(\frac{d\varphi}{dx} \right)^2 - f(x) \varphi(x) dx$ - t a $\varphi(0) = \varphi(1) = 0$ feltétel mellett

Minimalizáció: ① kritikus pontok keresése: $h'(x) = 0$
(1 dim) ② Kritikus pontok típusa: $h''(x) < 0$ (max), $h''(x) > 0$ (min)

∞ dim:

$$S[\varphi] = \int_0^1 L(\varphi(x), \varphi'(x), x) dx, \quad \varphi(0) = a, \quad \varphi(1) = b$$

$\varphi_c(x)$ kritikus pont: $S[\varphi_c + \delta\varphi] \approx S[\varphi_c]$ elsőrendben $\delta\varphi$ -ben.

$$\begin{aligned} S[\varphi_c + \delta\varphi] &= \int_0^1 L(\varphi_c + \delta\varphi, \varphi'_c + \delta\varphi', x) dx \approx S[\varphi_c] + \int_0^1 \delta\varphi(x) \cdot \frac{\partial L}{\partial \varphi} \Big|_{\varphi=\varphi_c} + \delta\varphi'(x) \cdot \frac{\partial L}{\partial \varphi'} \Big|_{\varphi=\varphi_c} dx \\ &= S[\varphi_c] + \int_0^1 \left(\frac{\partial L}{\partial \varphi} - \frac{d}{dx} \frac{\partial L}{\partial \varphi'} \right) \Big|_{\varphi=\varphi_c} dx + \underbrace{\delta\varphi(x) \cdot \frac{\partial L}{\partial \varphi'}}_{=0, \text{ha } x=0 \text{ vagy } 1} \Big|_0^1 \\ &\quad \underbrace{= 0}_{=0} \end{aligned}$$

Tehát: $\varphi_c(x)$ kritikus pont $\rightarrow \varphi_c$ kielégíti a $\frac{d}{dx} \frac{\partial L}{\partial \varphi'} - \frac{\partial L}{\partial \varphi} = 0$

Euler-Lagrange egyenletet.

$$\vec{\varphi}(x): \boxed{\frac{d}{dx} \frac{\partial L}{\partial \varphi'_i} - \frac{\partial L}{\partial \varphi_i} = 0}, \quad i = 1 \dots \dim \vec{\varphi}$$

Térbeli variáns: $S = \int_{\mathbb{R}^n} L(\varphi, \partial_i \varphi, \vec{x}) d\vec{x}$

$$\frac{\partial}{\partial x_i} \frac{\partial L}{\partial (\partial_i \varphi)} - \frac{\partial L}{\partial \varphi} = 0$$

Példák:

$$\textcircled{1} \quad L(\varphi, \varphi', x) = \frac{1}{2} \varphi'^2 - f(x) \cdot \varphi(x)$$

$$\frac{\partial L}{\partial \varphi} = -f(x), \quad \frac{\partial L}{\partial \varphi'} = \frac{1}{2} \cdot 2 \varphi' = \varphi'$$

$$EL: \quad \frac{d}{dx} \varphi' - (-f) = 0 \quad \frac{d^2}{dx^2} \varphi(x) + f(x) = 0 \quad \text{Poisson egyenlet}$$

$$\textcircled{2} \quad L(\varphi, \varphi', x) = (\varphi')^3 \cdot e^x - \varphi' \cdot \varphi^2 + \varphi^3 + \sin x$$

$$\frac{\partial L}{\partial \varphi'} = 3(\varphi')^2 \cdot e^x - \varphi^2, \quad \frac{\partial L}{\partial \varphi} = -\varphi' \cdot 2\varphi + 3\varphi^2$$

$$EL: \quad \frac{d}{dx} [3(\varphi')^2 \cdot e^x - \varphi^2] - [-\varphi' \cdot 2\varphi + 3\varphi^2] = 0$$

$$[6\varphi' \cdot \varphi'' \cdot e^x - 2\varphi \cdot \varphi'] - [-\varphi' \cdot 2\varphi + 3\varphi^2] = 0$$

$$\textcircled{3} \quad L(x(t), \dot{x}(t), t) = \frac{1}{2} \dot{x}^2 - V(x) = \text{kinetikus - potenciális energia}$$

$$\frac{\partial L}{\partial x} = -V'(x), \quad \frac{\partial L}{\partial \dot{x}} = \dot{x}$$

$$EL: \quad \frac{d}{dt} \dot{x} - (-V'(x)) = 0, \quad \frac{d^2}{dt^2} x(t) = -\frac{\partial V(x(t))}{\partial x(t)} \quad \begin{array}{l} \text{potenciális energia} \\ \text{gradiente} \end{array}$$

$$\textcircled{4} \quad L(x_1, x_2, \dot{x}_1, \dot{x}_2, t) = \sqrt{\dot{x}_1^2 + \dot{x}_2^2} \quad \text{geodézikus görbe } \vec{x}(0) = \vec{a} \text{ és } \vec{x}(1) = \vec{b} \text{ között}$$

$$\frac{\partial L}{\partial x_i} = 0, \quad \frac{\partial L}{\partial \dot{x}_i} = \frac{2 \dot{x}_i}{2 \sqrt{\dot{x}_1^2 + \dot{x}_2^2}} \quad \begin{array}{l} \text{egyenes vonal} \\ \uparrow \end{array}$$

$$EL: \quad \left. \begin{aligned} \frac{d}{dt} \left(\frac{\dot{x}_1}{\sqrt{\dot{x}_1^2 + \dot{x}_2^2}} \right) - 0 &= 0 = \frac{1}{(\dot{x}_1^2 + \dot{x}_2^2)^{3/2}} \dot{x}_2 (-\dot{x}_1 \ddot{x}_2 + \dot{x}_2 \ddot{x}_1) \\ \frac{d}{dt} \left(\frac{\dot{x}_2}{\sqrt{\dot{x}_1^2 + \dot{x}_2^2}} \right) - 0 &= 0 = \frac{1}{(\dot{x}_1^2 + \dot{x}_2^2)^{3/2}} \dot{x}_1 (\dot{x}_1 \ddot{x}_2 - \dot{x}_2 \ddot{x}_1) \end{aligned} \right\} \quad \vec{x} \sim \vec{\ddot{x}}$$

Megoldás: $\vec{x}(t)$ egyenes vonal, téteszöges parametrizáció

Megjegyzés: $S[\vec{r}(t)] = \int |\vec{r}'(t)| dt$ ihossz invariant az $\vec{r}(t) \rightarrow \vec{r}(f(t))$ reparametrizációra nézve. Igaz nincs egyértelmű megoldása az EL egyenleteknek, viszont minden egyik megoldás ugyanazt a görbürt reprezentálja.

$$(5) L(x_1, x_2, \dot{x}_1, \dot{x}_2, t) = \frac{1}{2} (\dot{x}_1^2 + \dot{x}_2^2)$$

9
IV

$$\frac{\partial L}{\partial x_1} = \frac{\partial L}{\partial \dot{x}_2} = 0, \quad \frac{\partial L}{\partial \dot{x}_1} = \ddot{x}_1, \quad \frac{\partial L}{\partial \dot{x}_2} = \ddot{x}_2$$

$$EL: \frac{d}{dt} \dot{x}_1 - 0 = 0, \quad \frac{d}{dt} \dot{x}_2 - 0 = 0, \quad \ddot{x}_1 = 0, \quad \ddot{x}_2 = 0$$

egyenletes mozgás.

Megjegyzés: ugyamazokat a geodetikus görbéket (egyenes szakaszokat) generálja, mint (4), de most a parametrizáció arányos az ívhosszal.

$$(6) L(\vec{x}, \dot{\vec{x}}, t) = \frac{1}{2} \sum_{ij} g_{ij}(\vec{x}) \dot{x}_i \dot{x}_j$$

g_{ij} : metrikus tensor,
 $g_{ij} = \delta_{ij}$, az Euklideszi térben

$$\frac{\partial L}{\partial \dot{x}_i} = \sum_j g_{ij}(\vec{x}) \dot{x}_j \quad \frac{\partial L}{\partial x_i} = \frac{1}{2} \sum_{kl} \frac{\partial g_{kl}}{\partial x_i} \dot{x}_k \dot{x}_l$$

$$EL: \frac{d}{dt} \left(\sum_j g_{ij} \dot{x}_j \right) - \frac{1}{2} \sum_{kl} \frac{\partial g_{kl}}{\partial x_i} \dot{x}_k \dot{x}_l = 0$$

$$\sum_j g_{ij} \ddot{x}_j + \frac{\partial g_{ij}}{\partial x_k} \dot{x}_k \dot{x}_j - \frac{1}{2} \sum_{kl} \frac{\partial g_{kl}}{\partial x_i} \dot{x}_k \dot{x}_l = 0$$

Megjegyzés: Példa g -re:

$$\Delta x_1^2 + \Delta x_2^2 + \Delta x_3^2 = \Delta x_1^2 + \Delta x_2^2 + \left[(f'_{x_1} \cdot \Delta x_1) + (f'_{x_2} \cdot \Delta x_2) \right]^2$$

$$= [\Delta x_1, \Delta x_2] \begin{bmatrix} 1 + (f'_{x_1})^2 & f'_{x_1} \cdot f'_{x_2} \\ f'_{x_2} \cdot f'_{x_1} & 1 + (f'_{x_2})^2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \Delta x_1 \\ \Delta x_2 \end{bmatrix}$$

$g \rightarrow$

$$(7) \text{ Egykerékű bicikli. Fázistér: } (x, y, \alpha) \quad \begin{array}{c} \uparrow \\ \swarrow \searrow \\ x \end{array}$$

$$S = \int_0^1 \frac{1}{2} \dot{x}^2 + \frac{1}{2} \dot{y}^2 + \frac{1}{2} \dot{\alpha}^2 dt, \quad \text{kényszer: } (\dot{x}, \dot{y}) \sim (\cos \alpha, \sin \alpha) \Leftrightarrow -\sin \alpha \cdot \dot{x} + \cos \alpha \cdot \dot{y} = 0$$

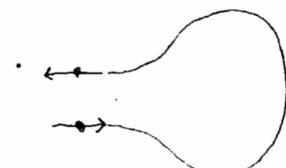
$$S = \int_0^1 \frac{1}{2} (\dot{x}^2 + \dot{y}^2 + \dot{\alpha}^2) + \lambda (-\sin \alpha \cdot \dot{x} + \cos \alpha \cdot \dot{y}) dt$$

$$EL: "x": -\sin \alpha \cdot \dot{x} + \cos \alpha \cdot \dot{y} = 0 \quad \text{kényszer}$$

$$"x": \frac{d}{dt} (\dot{x} - \lambda \sin \alpha) - 0 = 0$$

$$"y": \frac{d}{dt} (\dot{y} + \lambda \cos \alpha) - 0 = 0$$

$$"\alpha": \frac{d}{dt} \dot{\alpha} - \lambda (-\cos \alpha \cdot \dot{x} - \sin \alpha \cdot \dot{y}) = 0$$

(8) Mágneses tér

10 IX

$$L = \frac{1}{2}(\dot{x}_1^2 + \dot{x}_2^2) + A_1 \dot{x}_1 + A_2 \dot{x}_2 , \quad A_i = A_i(x_1, x_2)$$

$$\frac{\partial L}{\partial \dot{x}_1} = \dot{x}_1 + A_1 , \quad \frac{\partial L}{\partial \dot{x}_2} = \dot{x}_2 + A_2 , \quad \frac{\partial L}{\partial x_1} = \frac{\partial A_1}{\partial x_1} \dot{x}_1 + \frac{\partial A_2}{\partial x_1} \dot{x}_2 , \quad \frac{\partial L}{\partial x_2} = \frac{\partial A_1}{\partial x_2} \dot{x}_1 + \frac{\partial A_2}{\partial x_2} \dot{x}_2$$

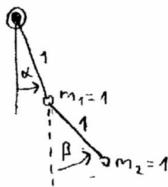
$$EL: \frac{d}{dt} (\dot{x}_1 + A_1) - \left(\frac{\partial A_1}{\partial x_1} \dot{x}_1 + \frac{\partial A_2}{\partial x_2} \dot{x}_2 \right) = 0 = \left(\ddot{x}_1 + \frac{\partial A_1}{\partial x_1} \dot{x}_1 + \frac{\partial A_1}{\partial x_2} \dot{x}_2 \right) - \left(\frac{\partial A_1}{\partial x_1} \dot{x}_1 + \frac{\partial A_2}{\partial x_2} \dot{x}_2 \right)$$

$$\ddot{x}_1 = \left(\frac{\partial A_2}{\partial x_1} - \frac{\partial A_1}{\partial x_2} \right) \cdot \dot{x}_2$$

$$\dots \ddot{x}_2 = - \left(\frac{\partial A_2}{\partial x_1} - \frac{\partial A_1}{\partial x_2} \right) \cdot \dot{x}_1$$

3d: $\ddot{\vec{x}} = \underbrace{\vec{B} \times \dot{\vec{x}}}_{\text{Lorentz erő}}, \quad \vec{B} = \text{rot } \vec{A}$

(9) Dupla inga Állapottérfelület: $S^1 \times S^1 \times \mathbb{R} \times \mathbb{R}$, $(\alpha, \beta, \dot{\alpha}, \dot{\beta})$

Potenciális energia:

$$V(\alpha, \beta) = - [\cos(\alpha) + (\cos(\alpha) + \cos(\beta))]$$

Kinetikus energia:

$$T = \frac{1}{2} \vec{v}_1^2 + \frac{1}{2} \vec{v}_2^2$$

$$\vec{v}_1 = \frac{d}{dt} [\cos \alpha, \sin \alpha], \quad \vec{v}_2 = \frac{d}{dt} [\cos \alpha + \cos(\beta), \sin \alpha + \sin(\beta)]$$

$$L(\alpha, \beta, \dot{\alpha}, \dot{\beta}) = T - V = \dot{\alpha}^2 + \frac{1}{2} \dot{\beta}^2 + \cos(\alpha - \beta) \dot{\alpha} \dot{\beta} + 2 \cos(\alpha) + \cos(\beta)$$

$$EL_\alpha: 2 \ddot{\alpha} + \cos(\alpha - \beta) \ddot{\beta} + \sin(\alpha - \beta) \dot{\beta}^2 + 2 \sin(\alpha) = 0$$

$$EL_\beta: \ddot{\beta} + \cos(\alpha - \beta) \ddot{\alpha} - \sin(\alpha - \beta) \dot{\alpha}^2 + \sin(\beta) = 0$$

Véges elem módszer (finite elements method, FEM)

1A' IX

Probléma:

$$\textcircled{1} \text{ Old meg: } \varphi''(x) = -f(x), \quad \varphi(0) = \varphi(1) = 0.$$

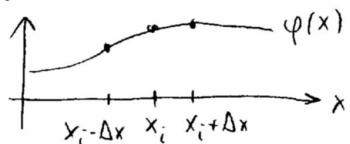
\textcircled{2} Variációs ránkodás: Ekvivalens probléma:

$$\text{Minimalizál: } \int_0^1 \frac{1}{2} [\varphi'(x)]^2 - f(x) \varphi(x) dx$$

$$\text{Ekvivalencia: Euler-Lagrange: } S[\varphi] = \int_0^1 \frac{1}{2} \varphi'^2 - f \varphi dx \quad \longleftrightarrow \frac{d}{dx} \varphi' + f = 0$$

Közeliítő, numerikus megoldás:

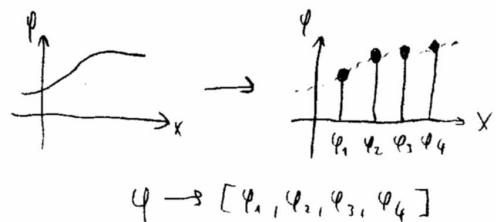
\textcircled{1} Véges differenciák

$$\varphi''(x_i) \approx \frac{1}{\Delta x^2} (\varphi(x_i+\Delta x) - 2\varphi(x_i) + \varphi(x_i-\Delta x)) \approx -f(x_i)$$

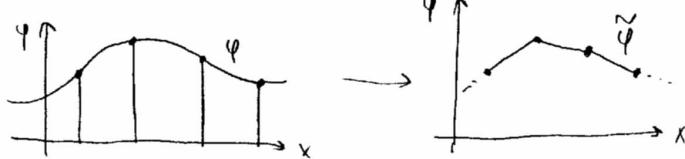
$$\text{Probléma: } \varphi \in \text{Fun}([0,1]) \rightarrow \vec{\varphi} \in \mathbb{R}^N$$

∞ dim → N dim

$$\varphi \rightarrow [\varphi_1, \varphi_2, \varphi_3, \varphi_4]$$

\textcircled{2} FEM

$$\varphi \in \text{Fun}([0,1]) \rightarrow \tilde{\varphi} \in V \subset \text{Fun}([0,1])$$

∞ dim → véges dim

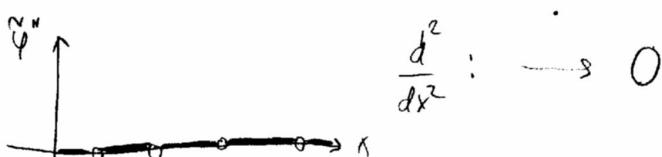
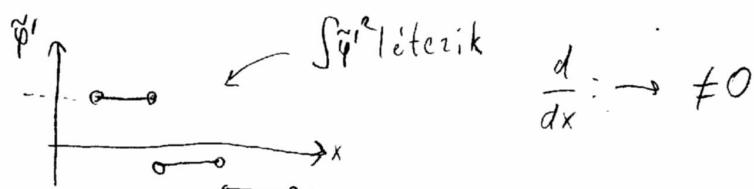
$$\text{PDE: } \varphi'' = -f$$

$$\tilde{\varphi}'' = -\tilde{f} \quad \text{"értelmetlen"}$$

Minimalizáció:

$$\min_{\varphi \in \text{Fun}} \int_0^1 \frac{1}{2} \varphi'^2 - f \varphi dx$$

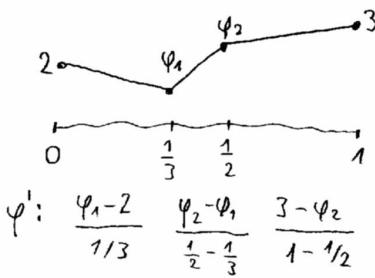
$$\min_{\tilde{\varphi} \in V} \int_0^1 \frac{1}{2} \tilde{\varphi}'^2 - \tilde{f} \tilde{\varphi} dx \quad \text{"értelmes feladat"}$$

"Feladat": Legyen $S[\varphi] = \int_0^1 [\varphi'(x)]^2 + x\varphi(x) dx$, $\varphi(0)=2$, $\varphi(1)=3$. 12
IX

Minimalizálj S -t, ha $\varphi \in V$, ahol V azon függvények halmaza, amelyek darabonként affinak az $[0, \frac{1}{3}]$, $[\frac{1}{3}, \frac{1}{2}]$, $[\frac{1}{2}, 1]$ szakaszokon, továbbra $\varphi(0)=2$, $\varphi(1)=3$.

"Megoldás":

$$\dim V=2$$

$$\begin{matrix} \varphi'^2 \\ \downarrow \\ \Delta x \end{matrix}$$

$$S[(\varphi_1, \varphi_2)] = \left(\frac{\varphi_1 - 2}{1/3}\right)^2 \cdot \frac{1}{3} + \left(\frac{\varphi_2 - \varphi_1}{1/6}\right)^2 \cdot \frac{1}{6} + \left(\frac{3 - \varphi_2}{1/2}\right)^2 \cdot \frac{1}{2} +$$

$$+ \int_0^{1/3} x \cdot \left(2 + \frac{\varphi_1 - 2}{1/3}x\right) dx + \int_{1/3}^{1/2} x \cdot \left(\varphi_1 + \frac{\varphi_2 - \varphi_1}{1/6} \cdot (x - \frac{1}{3})\right) dx +$$

$$+ \int_{1/2}^1 x \cdot \left(\varphi_2 + \frac{3 - \varphi_2}{1/2}(x - \frac{1}{2})\right) dx$$

Mivel csak közelítő megoldást keresünk, nincs sok értelme az integrálok pontos kiszámításának, pl. a trapez módszert használva:

$$S[(\varphi_1, \varphi_2)] \approx \left(\frac{\varphi_1 - 2}{1/3}\right)^2 \cdot \frac{1}{3} + \left(\frac{\varphi_2 - \varphi_1}{1/6}\right)^2 \cdot \frac{1}{6} + \left(\frac{3 - \varphi_2}{1/2}\right)^2 \cdot \frac{1}{2} +$$

$$+ \frac{1/3}{2} \cdot 0 \cdot 2 + \frac{1/3 + 1/6}{2} \cdot \frac{1}{3} \cdot \varphi_1 + \frac{1/6 + 1/2}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \varphi_2 + \frac{1/2}{2} \cdot 1 \cdot 3$$

$$\underbrace{\frac{\Delta x_1 + \Delta x_2}{2}}_{\Delta x_1} \underbrace{x}_{\varphi(x)} \quad \underbrace{\frac{\Delta x_3}{2}}_{\Delta x_3} \underbrace{x}_{\varphi(x)}$$

$$T = \Delta x_1 \frac{f_1 + f_0}{2} + \Delta x_2 \frac{f_2 + f_1}{2} + \Delta x_3 \frac{f_3 + f_2}{2}$$

$$= \frac{\Delta x_1}{2} f_0 + \frac{(\Delta x_1 + \Delta x_2)}{2} f_1 +$$

$$+ \frac{\Delta x_2 + \Delta x_3}{2} f_2 + \frac{\Delta x_3}{2} f_3$$

$$= [\varphi_1, \varphi_2] \underbrace{\begin{bmatrix} l_{11} & l_{12} \\ l_{21} & l_{22} \end{bmatrix}}_{L_{12} = L_{21}, L = L^T} \begin{bmatrix} \varphi_1 \\ \varphi_2 \end{bmatrix} + [m_1, m_2] \begin{bmatrix} \varphi_1 \\ \varphi_2 \end{bmatrix} + c = \vec{\varphi}^T L \vec{\varphi} + \vec{m}^T \vec{\varphi} + c$$

$$\tilde{S} = \vec{\varphi}^T L \vec{\varphi} + \vec{m}^T \vec{\varphi} + c$$

$$\frac{\partial \tilde{S}}{\partial \varphi_i} = \sum L_{ij} \varphi_j + m_i, \quad \text{grad } \tilde{S} = 2L\vec{\varphi} + \vec{m},$$

$$\text{kritikus pont: } \vec{\varphi}_{\text{crit}} = -\frac{1}{2} L^{-1} \vec{m}$$

$\vec{\varphi}_{\text{crit}}$ globális minimum, ha L pozitív definit, vagyis csak pozitív sajátértékei vannak. (Mivel $L=L^T$, a sajátértékek valósak.)

Mi legyen, ha nincs, vagy nem ismerjük a Lagrange-függvényt?

13 ^{*}
IX

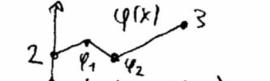
"Feladat": keress közelítő megoldást az $\varphi'' = -f(x)$, $\varphi(0)=2$, $\varphi(1)=3$ DE-hez.

"Megoldás":

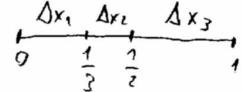
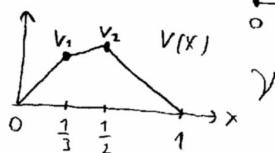
$$\varphi''(x) = -f(x) \iff \int_0^1 (\varphi''(x) + f(x)) V(x) dx = 0 \quad \text{"bármely" } V(x) \text{-re.}$$

$$0 = \int_0^1 \varphi'' V + f V dx = \varphi' V \Big|_0^1 - \int_0^1 \varphi' V' - f V dx$$

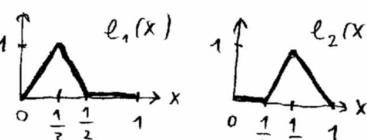
$$\text{ha } V(0)=V(1)=0, \text{ akkor } \int_0^1 -\varphi' V' + f V dx = 0$$

Keressük a közelítő megoldást itt:

$V(x)$ pedig legyen innen:

Ezen $V(x)$ függvények bázisa:

$$V(x) = V_1 l_1(x) + V_2 l_2(x)$$

A $\varphi \in \Phi$ "közelítő" megoldásra követeljük meg, hogy $\int_0^1 -\varphi' V' - f V = 0$ bármely V_1, V_2 -re.

$$\text{Tehát } \int_0^1 -\varphi' l'_1 + f l_1 dx = 0, \quad \int_0^1 -\varphi' l'_2 + f l_2 dx = 0.$$

Továbbá reméljük, hogy nem baj, ha az integrálokat csak közelítőleg számoljuk ki.

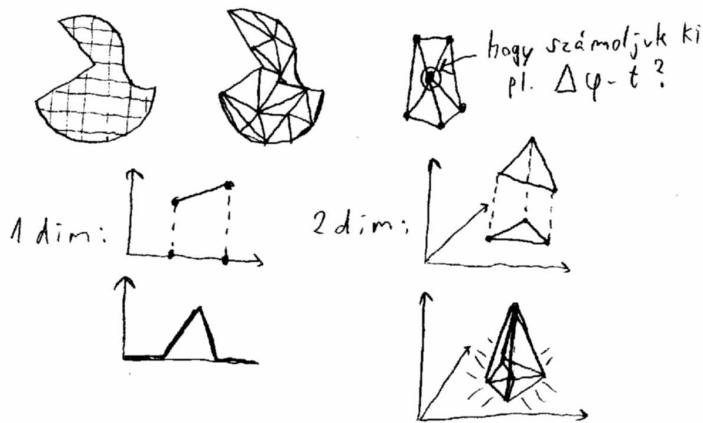
$$l_1: 0 = \int_0^{1/2} -\varphi' l'_1 + f l_1 dx \approx \frac{1}{3} \cdot \left(-\frac{\varphi_1 - 2}{1/3}\right) \cdot \frac{1}{1/3} + \frac{1}{6} \left(-\frac{\varphi_2 - \varphi_1}{1/6}\right) \cdot \left(-\frac{1}{1/6}\right) + \frac{1/3}{2} f(0) \cdot 0 + \frac{1/3 + 1/6}{2} f(\frac{1}{3}) \cdot 1 + \frac{1/6}{2} f(\frac{1}{2}) \cdot 0 \quad \text{trapez módszer}$$

$$l_2: 0 = \int_{1/3}^1 -\varphi' l'_2 + f l_2 dx \approx \frac{1}{6} \cdot \left(-\frac{\varphi_2 - \varphi_1}{1/6}\right) \cdot \frac{1}{1/6} + \frac{1}{2} \left(-\frac{3 - \varphi_2}{1/2}\right) \cdot \left(-\frac{1}{1/2}\right) + \frac{1/6}{2} f(\frac{1}{3}) \cdot 0 + \frac{1/6 + 1/2}{2} f(\frac{1}{2}) \cdot 1 + \frac{1/2}{2} f(1) \cdot 0$$

Megjegyzések

13a
IX

- ① Minek ez az egész? 1dim: véges differencia sokkal egyszerűbb
2,3dim, komplikált alak, nehíz rácspontokkal közelíteni

② Dinamika

$$\text{Példa: } \varphi_t(t, x) = \varphi_{xx}(t, x) + f(t, x)\varphi(t, x) + g(t, x)$$

$$\psi(t, x) \rightarrow \vec{\psi}(t) = \begin{pmatrix} \varphi_1(t) \\ \varphi_2(t) \end{pmatrix}$$

$$\int_0^1 (\varphi_t - \varphi_{xx} - f\varphi + g) v(x) dx = 0 \quad \text{"bármely" } v\text{-re}$$

$$\int_0^1 (\varphi_t - f\varphi + g) v + \varphi_x v_x dx = 0 \quad \text{bármely } v(x) = \ell_i(x) \text{-re}$$

$$\frac{d}{dt} \vec{\psi}(t) = A(t) \vec{\psi}(t) + \vec{b}(t)$$

A, \vec{b} kiszámolás véges elemekkel

véges dim. DE megoldás numerikus módszerekkel,
mint pl. Runge-kutta

Összegzés

14
IX

① Hullámegyenlet (1+1 dim) $\varphi_{tt} - \varphi_{xx} = 0$

Megoldás: $\varphi(t, x) = f(x-t) + g(x+t) = \frac{1}{2} [\varphi(0, x-t) + \varphi(0, x+t)] + \frac{1}{2} \int_{x-t}^{x+t} \dot{\varphi}(0, y) dy$
Sik hullám: $\varphi = e^{i(\omega x - \omega t)}$ $\rightarrow |\omega| = \omega$ terjedési sebesség = 1.

Rezgő húr: $\varphi(0, x) = F(x)$, $\dot{\varphi}(0, x) = G(x)$, $\varphi(t, 0) = \varphi(t, \pi) = 0$

Megoldás: Szimusz tr: $F(x) = \sum_{n=1}^{\infty} \hat{F}_n \sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx)$, $\hat{F}_n = \int_0^{\pi} \sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx) F(x) dx$, \hat{G} hasonló.
 $\varphi(t, x) = \sum_{n=1}^{\infty} (\hat{F}_n \cos(nt) + \hat{G}_n \sin(nt)) \sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx)$

② Variációs számítás: $S[\varphi] = \int_0^1 L(\varphi(x), \varphi'(x), x) dx$, $\varphi(0) = a$, $\varphi(1) = b$

φ_c kritikus pont: $S[\varphi_c + \delta\varphi] \approx S[\varphi_c]$

Euler-Lagrange: $\frac{d}{dx} \frac{\partial L}{\partial \varphi'} - \frac{\partial L}{\partial \varphi} = 0$

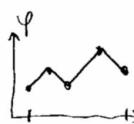
Példa: $L(\varphi(x), \varphi'(x), x) = \varphi(x) \cdot [\varphi'(x)]^3 + x \varphi(x) + x^2$

$$EL: \frac{d}{dx} \left(\varphi(x) \cdot 3[\varphi'(x)]^2 \right) - \left([\varphi'(x)]^3 + x \right) = 0$$

③ Véges elem módszer

DE \longleftrightarrow Variációs számítás, minimalizáció @
 \downarrow gyenge megoldás ⑥

(a) közelítő megoldás:

φ'' nehézen értelmezhető

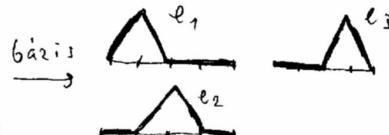
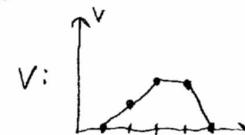
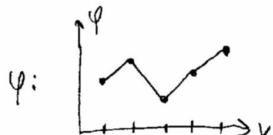
$$S = \int L(\varphi', \varphi, x) dx \text{ értelmes}$$

⑥

$$L = \varphi'^2 - f\varphi, \quad S \approx \dots + \underbrace{(x_{i+1} - x_i)}_{\Delta x_i} \left[\left(\frac{\varphi_{i+1} - \varphi_i}{\Delta x_i} \right)^2 - \frac{f(x_i)\varphi(x_i) + f(x_{i+1})\varphi(x_{i+1})}{2} \right] + \dots$$

$$\overbrace{x_i \quad x_{i+1}}^{\Delta x_i} \quad S \approx \vec{\varphi}^T L \vec{\varphi} + \vec{m}^T \vec{\varphi} + c, \quad \text{grad } S = 0 \rightarrow \vec{\varphi}_{\text{crit}} = -\frac{1}{2} L^{-1} \vec{m}$$

$$(b) \varphi'' + f = 0 \leftrightarrow \int_0^1 (\varphi'' + f) v dx = \int_0^1 -\varphi' v' + f v dx = 0, \text{ ha } v(1) = v(0) = 0$$

$$\int_0^1 -\varphi' e_i + f e_i dx = 0 \text{ bármely } i\text{-re}$$

Minta feladatok

15^{*}
IX

- (1) $\varphi_{tt} = \varphi_{xx}$, $\varphi(0, x) = 3 \sin(4x)$, $\dot{\varphi}(0, x) = 5 \cdot \sin(6x)$, $\varphi(t, 0) = \varphi(t, \pi) = 0$
Mennyi $\ddot{\varphi}(t, x)$, $x \in [0, \pi]$?

Megoldás: $\varphi(t, x) = 3 \cos(4t) \sin(4x) + \frac{5}{6} \sin(6t) \cdot \sin(6x)$

- (2) Legyen $L(x, \dot{x}, t) = \dot{x}^4 + x^2 + t^2$. Ha $x(1) = 2$, $\dot{x}(1) = 3$, akkor
az Euler-Lagrange egyenlet mit játszik $\ddot{x}(1)$ -re?

Megoldás: $0 = \frac{d}{dt} \frac{\partial L}{\partial \dot{x}} - \frac{\partial L}{\partial x} = \frac{d}{dt} (4\dot{x}^3) - 2x = 12\dot{x}^2 \cdot \ddot{x} - 2x = 0$

tehát ha $x(1) = 2$, $\dot{x}(1) = 3$, akkor $12 \cdot 3^2 \cdot \ddot{x}(1) - 2 \cdot 2 = 0 \rightarrow \ddot{x}(1) = \frac{4}{12 \cdot 3^2} = \frac{1}{27}$

- (3) Legyen $\varphi(x) =$. Számold ki, hogy mennyi $\int_0^1 \varphi'^2 + (1-x)\varphi dx$,
ha az $\int_0^1 (1-x)\varphi dx$ integrálta a trapez módszerrel
segítségével számoljuk egyetlen $x = \frac{3}{4}$ osztóponttal.

Megoldás: $\int_0^1 \varphi'^2 + (1-x)\varphi dx \approx$
 $\approx \frac{3}{4} \left(\frac{\varphi_1 - 2}{3/4} \right)^2 + \frac{1}{4} \left(\frac{0 - \varphi_1}{1/4} \right)^2 + \frac{3}{4} \cdot \frac{(1-0) \cdot 2 + (1-3/4) \cdot \varphi_1}{2} + \frac{1}{4} \cdot \frac{(1-\frac{3}{4}) \cdot \varphi_1 + (1-1) \cdot 0}{2}$

- (4) Legyen $\varphi(x) =$, $e_2(x) =$

Mennyi $\int_0^1 (\varphi'' - (1-x)) e_2(x) dx$, ha megengedjük a parciális integrálás használatát
akkor, hogy $\int_0^1 \varphi'' e_2 dx - t = a - \int_0^1 \varphi' e_2' dx$ alakba írjuk át? (Használj trapez módszerrel
az integrál kiszámítására.)

Megoldás:

$$\int_0^1 (\varphi'' - (1-x)) e_2 dx = \int_0^1 -\varphi' e_2' - (1-x) e_2 dx = \left(\frac{3}{4} - \frac{1}{3} \right) \cdot \left(-\frac{\varphi_2 - \varphi_1}{\frac{3}{4} - \frac{1}{3}} \right) + \left(1 - \frac{3}{4} \right) \left(-\frac{0 - \varphi_2}{1 - \frac{3}{4}} \right) \cdot \left(-\frac{1}{1 - \frac{3}{4}} \right)$$

$$+ \frac{\left(\frac{3}{4} - \frac{1}{3} \right) + \left(1 - \frac{3}{4} \right)}{2} \cdot \varphi_2 \cdot 1$$